

SEMNE ȘI SEMNIFICAȚII ALE SATULUI TRADIȚIONAL ROMÂNESC CU VALENȚE MOROMEȚIENE

Irina-Cătălina VRÂNCEANU¹

irina.vranceanu@yahoo.com

ABSTRACT: The present paper aims to present the way in which Marin Preda had a different approach to the traditional world, in which people are dominated by a different mentality. His novel, entitled “Moromeții”, reveals an authentic vision of the world, derived from principles as simple as they are confident in understanding and interpreting its major aspects. The predian character – Moromete – is confronted with a world in disrepair, which fights to the last breath to preserve ancestral traditions and customs. The ancestral village that used to work after the old ordinances no longer exists.

KEYWORDS: ground, mentality, peasant, tradition, Village.

Satul, prin excelență, constituie o „comunitate rurală ai cărei membri sunt legați prin relații de rudenie, solidaritate și bună vecinătate”², alcătuit bipolar din vatră și moșia. De-a lungul timpului, satul a rezistat tuturor dificultăților și suferințelor provocate de natură, de mișcări istorice, devenind astfel un *axis mundi*, datorită valorilor sale și a mentalității omului din mediul rural.

Lumea satului este formată din comunități solide, închegate, fiecare individ îl ajută pe aproapele său dacă e nevoie, toți se cunosc între ei, majoritatea comunităților sătești fiind constituite pe legături de rudenie, iar activitățile din interiorul acestor sate accentuează dorința oamenilor pentru promovarea și păstrarea valorilor locale, a obiceiurilor și tradițiilor specifice fiecărei regiuni, a credinței strămoșești.

Pentru omul de la țară, lucrurile curg de la sine. În acest sens, pare că există o ordine dată de natură și de Dumnezeu, oamenii se ghidează după

¹ Profesor de Limba și literatura română, Școala Gimnazială „Mihai Drăgan”, Bacău.

² Atlasul Etnografic Român, vol. *Habitatul*, întocmit de Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, coordonator Ion Ghinoiu, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 36.

semne care capătă în viziunea populară diferite semnificații, simboluri, superstiții transmise din tată în fiu. Omul modern, în speță omul urban, este atras tot mai mult spre izolare, este irascibil, superstițios, tot timpul la grija clipei următoare, chinuit de stresul din jurul său. Viața spirituală a țaranului român este prezentă pretutindeni, de la naștere până la moarte, pentru toate există o ordine firească și legi nescrise ale vieții oamenilor de la țară.

Din totdeauna, *satul* a constituit vatra valorilor noastre naționale, leagănul acestui neam, reprezintă identitatea ființei noastre, este cel care asigură continuitatea și suveranitatea unui neam. Pentru a putea trece peste criza de identitate a satului românesc trebuie să ne întoarcem la tradiție. Trecutul se păstrează viu în viața satului, el reprezintă izvorul credinței și al conștiinței neamului, este păstrătorul tradițiilor și obiceiurilor strămoșești, este cel care a fost martor la înfăptuirea sufletului românesc, Neamul românesc va dainui prin limba, portul, datinile, tradițiile și obiceiurile sale. Lumea satului arhaic se ghidează după tradiții și folclor, care reprezintă realitatea vie, modul de a trăi și a gândi, concepția țaranului despre lume și viață, despre valorile sale spirituale și materiale.

Pentru a salva tradițiile trebuie să redescoperim valorile ancestrale, să conștientizăm importanța spirituală a acestora și să le păstrăm nealterate de spiritul modern. Pentru mentalitatea arhaică și chiar tradițională, construirea unei case sau întemeierea unei așezări reprezintă reiterări simbolice ale creației lumii, căci, așa cum afirmă Mircea Eliade, orice nouă așezare omenească este, într-un anumit sens, o reconstrucție a lumii.

În satul tradițional, familia reprezenta celula de bază a societății, concubinajul nu era acceptat sub nicio formă. Prezentarea obiceiurilor și tradițiilor populare, evenimentele de o mare importanță în viața omului: hora, nunta, nașterea, hramul bisericii, înmormântarea, aspecte ale vieții de familie, constituie o frecă a realităților sociale, economice și culturale ale satului ardelenesc de la începutul secolului XX. Toate se desfășoară după regulile obștești ale existenței indivizilor. Preda descrie în operele sale toate aceste obiceiuri ale civilizației sătești

Marin Preda vine în literatură cu o structură mult mai lucidă, cu o dispoziție mult mai sceptică, dar cu un extraordinar simț al cunoașterii, cu o intuiție de o inegalabilă subtilitate, cu o admirabilă capacitate de a surprinde comportamentele oamenilor din Câmpia Dunării, binecunoscutul

roman *Moromeții* este prefigurat însă de nuvele realiste *Întâlnirea din pământuri*, *O adunare liniștită*.

În literatura română de azi, *Moromeții* reprezintă o carte fundamentală. Arhitectura romanului dezvaluie o maturitate artistică ieșită din comun, ce antrenează mișcările sufletești ale personajelor cu evenimentele ce se desfășoară în viața satului. Romanul se deschide cu întoarcerea familiei Moromete de la câmp, iar în *scena cinei* ilustrează atmosfera, atitudinile și relațiile obișnuite dintr-o familie țărănească. Este vizibilă intenția autorului de a realiza o imagine monografică a lumii rurale, astfel că la începutul părții a II-a a romanului, realizează o descriere a centrului comunei. Descoperim astfel unde sunt localizate instituțiile și locuințele oamenilor importanți ai satului, descrierea are rolul de a sugera ierhia socială a satului. Se realizează astfel o radiografie completă a lumii rurale românești puțin înaintea războiului. Țăranii din satul Siliștea-Gumești sunt antrenați în tot felul de evenimente. Pagini memorabile realizează scriitorul prin secvențele din cancelaria școlii, unde intelectualitatea rurală este privită de săteni cu indiferență.

Marin Preda abordează într-o perspectivă inedită în literatura română problema pământului, ce constituie un element esențial și în relațiile dintre oamenii universului moromețian.

Satul moromețian este un sat de țărani împrăștiți prin reforma agrară de după Primul Război Mondial. Pământul rămâne modalitatea hotărâtoare de existență și posesiunea lui este decisivă. Pământul semnificativă abundența materială, pe care se clădește prestigiul social, iar înstrăinarea acestuia duce la dezbinare. Cu toate acestea, băieții Achim, Nilă și Paraschiv nu par a fi interesați de acesta, iar Niculae renunță la pământ în favoarea pasiunii pentru carte. Acest lucru reprezintă o noutate adusă de Marin Preda în literatura română. Hotărârea lui Niculae este de-a dreptul revoluționară, romanul lui Preda aduce în universul rural un element nou, dorința de învățătură. Pe Niculae nu-l interesează pământul, pentru el acesta este mijloc material concret cu ajutorul căruia poate ajunge la pasiunea ce-l sfâșie sufletul. Violența în care trăiesc cei de seama lui pe câmp îl dezgustă, paza oilor i se pare o corvoadă, muncile câmpului îl fând nu numai prin efortul fizic ci și prin faptul că îl scot din universul fascinant al cărții.

Lumea romanului are în centrul ei familia care stă la baza colectivității tradiționale. În ipostază principală ne este prezentată familia lui Ilie

Moromete, apoi familia lui Bălosu, Țugurlan și Boțăghină. Relațiile dintre membrii acestor familii, evenimentele la care aceștia iau parte reprezintă o radiografie asupra societății românești aflată înainte și după război. Degradarea satului moromețian are la bază relațiile tensionate din interiorul familiei dar și schimbările provocate de război, colectivizarea, care nu corespund cu mentalitatea tradițională. Lupta pentru pământ de ocupă un loc secundar în roman, chiar dacă pentru a ieși din această zonă a agriculturii, personajele se sprijină tot pe rodul acestuia.

Scriitorul Marin Preda prezintă cititorilor o altă abordare a lumii tradiționale, în care oamenii sunt dominați de o altă mentalitate. Munca asiduă a țăranului român are alte motivații, aici țăranii muncesc pământul cu scopul de a-și asigura un trai mai bun atât lor cât și familiei lor, pre deosebire de țăranii rebrenieni care erau dominați de instinctul de posesiune. În cadrul romanului *Moromeții*, facem cunoștință cu familia lui Ilie Moromete aflată în diferite ipostaze, dictate de ritmurile străvechi ale satului.

Semnele declinului (Moromete nu se mai înțelegea cu băieții din prima căsătorie, plecarea lor la București) duc la o criză acută a familiei tradiționale unde existența iese din făgașul ei normal. Timpul care în lumea ritualică ancestrală avea răbdare cu oamenii, devine imprevizibil și este resimțit mai ales de Ilie Moromete care își ghida familia după rânduielele vechi. Scena cinei și a secerișului sugerează parcă prin descrierea lor mișcarea vieții și conștiința interioară a personajelor.

În volumul al II-lea, riturile străvechi își pierd din importanță: praznicul morților la sărbătoarea Rusaliilor, precedat de datina spălării picioarelor tuturor invitaților, parastasul, obiceiurile de nuntă. Timpul este nerăbdător cu oamenii, evenimentele se precipită odată cu apariția colectivizării. Satul tradițional trăiește momente de criză acută, vechile valori sunt minimalizate, personajele din primul volum dipar de pe scena satului, iar locul lor este luat de indivizi agresivi și intriganși precum Bilă, Gae, Vasile al Moașii, care provoacă declinul declinul vieții sătești. Satul este implicat fără voie în lupte politice, vechea ordine este sticată de o realitate tulbure controlată de indivizi obscuri. Destinul civilizației țărănești este împins într-o zonă haotică dominată de calomnii, intrigi, viclenie, în care valorile vechi își pierd autoritatea. Universul țăărănesc din primul volum al romanului s-a mutat din poiana lui Iocan în centrul satului, la sfatul popular.

Această tranziție are repercusiuni atât asupra individului cât și a

grupului uman din care face parte, observăm astfel că Ilie Moromete nu mai ocupă centrul acestei lumi, iar orice încercare a sa de a rezista schimbărilor duce la marginalizare și însingurare. Este un reprezentant al lumii arhaice care încearcă să se opună acestei lumi ce invadează satul tradițional și duce la dispariția țaranului român. Până și discuțiile cu fiul său Niculae ajuns activist de partid au avut un final nefericit. Scena din ploaie când bătrânul țaran săpă un șant în jurul unei căpițe de fân pentru a o proteja de apă, poate sugera o utimă agățare de satul tradițional, de lumea rurală unde lucrurile mărunte fac posibilă existența. Subminarea vechilor rânduieli, a făcut ca țărănimea să-și construiască o altă identitate pentru a supraviețui, memoria colectivă se pierde, iar „noile valori” sunt false. *Satul devine astfel o lume fără întemeieri morale, fără identitate.* Satul românesc aflat sub presiunea destrămării constituie problema generală a volumului doi. Asistăm la dispariția clasei țărănești aflată sub presiunea evenimentelor, care încetează treptat să mai existe. Țăranii, aflați în vârtejul transformărilor devin acum obiecte cărora li se stabilește acum un alt loc. În noua societate țaranul reprezintă un număr în registrul de evidență contabilă și o cantitate consemnată în rubricile corespunzătoare impozitelor și cotelor. Importanța țaranului este diminuată până la nesemnificativ, scena contactul lui Moromete cu noii funcționari este lămuritoare în această privință: „Nu-mi plătești mie, du-te la referentul încasator principal, răspunse Zdruncan fără să-l audă bine, nu-l ardea lui de dedesupturile lui Moromete. Astea erau bune pe vremea lui Aristide”. Destrukturarea colectivității sătești spirijinită de ideea că exista țaranului s-a încheiat, ia forme multiple de manifestare. La situația evocată anterior, țaranul nu este subiect conștient al propriei transformări, ci mai degrabă obiectul acesteia. Niculae însuși promovează noua doctrină politică fiind activist de partid, iar atunci când Moromete dorește să înțeleagă lumea nouă, acesta îi răspunde „Parcă dacă îți spun o să înțelegi tu mai mut de o grămadă.”

Colectivizarea face ca țăranii să nu se mai considere stăpânii pământului, cotele încep să crească, nimeni nu știe să le zică de ce, iar cei ajunși în funcții asistă la secerarea grâului fără să fie interesați de țărani ci doar de recoltă. Într-o astfel de lume în care importanța clasei țărănești era minimalizată, Moromete constată că nu se poate opune schimbărilor istoriei. Încercarea tatălui de a-și apropia fiul scoate în evidență caracterul unei dialectici autentice privind necesitatea integrării valorilor tradiționale în noile structuri: „Binele, domnule, n-a dispărut niciodată din omenire

(...) și nu trebuie să vii tu șă strici bine care a fost, pe motivul că faci ceva nou”. Tatăl încearcă să-i transmită fiului o parte din vechiul cod de existență rurală pe care îl vede pe cale de dispariție. El deplânge ruperea barierelor morale dintre părinți și copii, dintre vechile și noile generații, dintre satul tradițional bazat pe principii morale și noul sat în care vechile rânduieli sunt nule. În acest volum asistăm la o degradare a familiei lui Ilie Moromete dar și a întregii comunități. Lumea acesta nu mai este a țăranilor autentici, ci a unor parveniti, țăranii nu mai pot umbla prin sat ca niște țărani, acum au alte identități: bodyguard, manager etc.

Moromeții prezintă o viziune autentică asupra lumii, derivată din principii pe cât de simple pe atât de sigure în cuprinderea și interpretarea aspectelor ei majore. Personajul predian – Moromete – se confruntă cu o lume aflată în destrămare, care luptă până la ultima suflare pentru păstrarea tradițiilor și obiceiurilor ancestral.

Pentru satul Moromețian „timpul nu mai e nici grăbit, nici răbdător. E doar un capăt de drum”. Personajele prezentate de Marin Preda sălășluiesc acum în cimitirul satului, din care „au dispărut salcâmi”, au rămas doar bătrânii întrucât tinerii mânați de neajunsuri au plecat la București sau către alte meleaguri. Cu alte cuvinte, lumea satului în care exista o legătură a omului cu natura, cu cel sfinte, în care membrii comunității se ajutau între ei, este astăzi pe cale de dispariție. Satul ancestral care îți desfășura activitatea după vechi rânduieli, în prezent nu mai există. Asistăm permanent la o destrămare a satului tradițional și la instaurarea unor principii ce nu mai țin cont de vechile rânduieli și tradiții, ci exact ca în volumul al doilea al *Moromeților* asistăm neputincioși la pierderea adevăratelor valori lăsate de străbuni. Constatăm că tinerii noștri nu mai sunt preocupați de ocupațiile și meșteșugurile care au contribuit la evoluția noastră ca popor, de pildă: olăritul, țesutul, cojocăritul, dulheritul, care au rămas doar în memoria bătrânilor, infim practicate, care regretă amarnic, căci nu mai există căutare în rândul tinerilor care să moștenească și să ducă mai departe învățăturile bunicilor și stăbunicilor. Oare acum, în strânsoarea, reluată, a pumnului, litica materie pare a pulsa ca o inimă, rezonând cu nesfârșitul celest? Însă beatitudinea senzației îmi dă sentimentul coparticipării, fie și pentru o clipă, la actul răscolitor al Creației!

Constatăm cu precădere la o nouă ierarhizare a spațiului; în satul tradițional românesc s-a stabilit o legătură puternică între om și lucrurile pe care acesta le-a realizat cu propriile mâini. Legătură pe care tinerii

generației de zi nu o pot vedea în profunzime, însă o pot descoperi doar dacă cercetează cu atenție casele, uneltele, toate lucrurile pe care (stră) bunicii le mai au în perimetrul lor pe la țară și încearcă să le înțeleagă simbolurile de pe ele. Obiceiurile și tradițiile creatoare ale acestui univers patriarhal, au ajuns să fie perturbate de această lume în plină tranziție, chiar metamorfozare, de marea globalizare care ne obligă parcă să acceptăm cu voie sau fără voie tot, cu credință ce e nou și să nu conștientizăm că prin acest fenomen ne pierdem adevăratele valori și însăși identitatea ca popor.

Bibliografie:

- [1] Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, 1982.
- [2] Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane, vol. III*, București, Editura Minerva, 1981. Vianu, Tudor, *Scriitori români din secolul XX*, Editura Minerva, București, 1979.
- [3] Preda, Marin, *Moromeții*, vol I și vol. II, Editura Cartea Românească, București, 1977.
- [4] Sorin Preda, *Moromeții – Ultimul capitol*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.

Dicționare:

- [5] AER = Atlasul Etnografic Român, vol. *Habitatul*, întocmit de Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, coordonator Ion Ghinoiu, București, Editura Academiei Române, 2003.
- [6] Ruști, Doina, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002.